

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh1285>

Geliş Tarihi: 19.05.2018

Kabul Tarihi: 26.06.2018

CUMHURİYET İDARESİNE GEÇİŞ SÜRECİNDE SİİRT’TE DEMOGRAFİK GÖSTERGELER

Resul BABAÖĞLU*
Abdurrezzak ÇELİK**

Öz

Modern devletlerin kurulmasıyla birlikte önemi iyice anlaşılmaya başlanan nüfus meselesinin Osmanlı Devleti’nde gündeme gelmesi için XIX. yüzyılı beklemek gerekmiştir. Asker ve esnaf sayısının belirlenmesi ve vergi miktarlarının tespit edilebilmesi için yöneticilerin başlattıkları nüfus sayımı uygulamaları Osmanlı nüfusu ile ilgili genel bir fikir vermekle birlikte bu nüfus sayımları somut ve ayrıntılı sonuçlar vermekten uzaktır. Modern istatistik yöntemlerinin gelişmeye başlaması ve ulus-devlet temelinde örgütlenen modern devletlerin tarih sahnesine çıktığı XX. y.y.’dan itibaren devlet yöneticileri nüfus olgusuna bambaşka anlamlar yüklemişlerdir. Gücünü, barındırdığı insan sermayesi ve niteliğinden alan modern devletler, nüfuslarını kayıt altına almaya azami ölçüde dikkat etmiştir. Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanından sonra, uzun yıllar süren savaşlardan sonra nüfusun ortaya çıkarılması noktasında bir anlamda bilanço değerlendirmesi yapmak için nüfus sayımına girişilmiştir. Türkiye nüfusunun çeşitli parametreler dikkate alınarak kayıt altına alındığı 1927 nüfus sayımına göre, Cumhuriyet’in ilan edildiği yıl il statüsüne kavuşan Siirt’in de nüfus özelliklerini tespit edebilmek mümkündür. Bu çalışma kapsamında, XIX. y.y.’ın sonlarında Siirt’in sahip olduğu nüfus özelliklerine değinilip 1927 nüfus sayım sonuçlarına göre Siirt’in erken Cumhuriyet dönemindeki demografik durumu ile ilgili bulgulara yer verilmiştir.

Anahtar kelimler: *Siirt, nüfus, 1927 nüfus sayımı, Osmanlı Devleti, XIX. Yüzyıl.*

* Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi Tarih Bölümü.

** Siirt Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi

Demografic Indicators in Siirt in the Transition Period to the Republican Administration

Abstract

It has been necessary to wait until the 19th century for the population issue which is come to be understood with the establishment of modern states to come to the agenda of the Ottoman State. Population census implementations initiated by administrators to determine the number of troops and artisans and to determine the tax amounts are far from providing concrete and detailed results, while giving a general idea about the Ottoman population. As modern statistical methods have begun to develop and the modern states organized on the basis of nation-state have become the stage of history, from the 20th century the state administrators have completely attributed different meanings for the population. The modern states, which draw their strength from the human capital and the quality, have paid utmost attention to recording of their population. After the proclamation of the Republic in Turkey, in a sense, at the point of uncovering the population, census has been undertaken to make the balance-sheet. According to the 1927 census, which recorded Turkey's population taking into account the various parameters, it is also possible to identify the population characteristics of Siirt, which has attained the status of province with the proclamation of the Republic. Within the scope of this study, the characteristics of the population of Siirt in the late 20th century were mentioned and the findings of Siirt in the early Republican period were included according to the 1927 census results.

Key words: *Siirt, population, 1927 census, Ottoman State, 19th century.*

GİRİŞ

Mezopotamya bölgesinde yer alan yerleşim alanlarından biri olan Siirt, bulunduğu coğrafi konum itibariyle tarihsel süreçte farklı ülkelerin hâkimiyeti altına girmiştir. Siirt tarihi 1963 yılında İstanbul Üniversitesi Prehistorya Kürsüsü ile Chicago Üniversitesi Doğu Bilimleri Enstitü'nce ortak yürütülen çalışmalar neticesinde kısmen aydınlatılmıştır.¹ Tarihsel açıdan baktığımızda Siirt'in tarihi geçmişi M.Ö. 3000'e kadar uzanmaktadır. Bu tarihteki kalıntılarına ilk rastlanan devlet Subarular'dır.² Dicle Nehri'nin sağ kıyısında kurulan ve kabileler halinde yaşayan bu devlet, Siirt bölgesini içine alan

¹ Edip Yılmaz, *Siirt Tarihi (Başlangıçtan Osmanlı'ya kadar)*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Van 1994, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 2.

² Muhammed Emin Zeki Beg, *Kürtler ve Kürdistan Tarihi*, Çev. Vahdettin İnce, Mehmet Dağ, Reşat Adak Şükrü Aslan, Nübihar Yayınları, 9. Baskı, İstanbul 2015, s. 80.

coğrafyada hâkimiyet sürmüştür. Asur şehri bu devletin en büyük şehridir. M.Ö. 2750 İmparator Lugal Zaggisi döneminde bölge Sümerlerin hâkimiyeti altına girmiştir. 25 yıllık parlak bir dönemin ardından parçalanarak yıkılmıştır. Siirt ve çevresi Sümerlerin yıkılması üzerine Samilerin buraya hâkim olmasıyla Samiler dönemi başlamıştır. Samilerin zayıflayıp yıkılması üzerine bölge M.Ö. 2543 yılında Urukların hâkimiyeti altına girmiştir. Bölgedeki mücadeleler ve siyasal karışıklıklar daha sonraki dönemlerde de devam etmiştir. Uruk dönemi sona erdikten sonra Babil dönemi başlamıştır. M.Ö. 1793-1750 yılları arasında en parlak dönemini Hamurabi tarafından yaşayan Babiller, Hititler tarafından yıkılmıştır³. Hurriler, M.Ö. 2000'den tarihinde Sümerlerin yıkılmasıyla kabileler halinde yaşayan, Siirt ve çevresinde hâkimiyet sürdüren bir devlet olmuştur. Hurriler M.Ö. 1710 yılında en parlak dönemlerini yaşamıştır⁴. Tarih sahnesine Mittanilerin çıkmasıyla Hurrilere bağlı birtakım kabileler Hitit egemenliğine bir kısmı ise Mittanilerin hâkimiyeti altına girmiştir. M.Ö. 1300-1200 yıllarında Hititlerin güç kazanmasıyla birlikte Mittanileri ortadan kaldırarak Diyarbakır, Tiğramosert (Siirt), Komukili ve Kuzey Suriye Hititlerin egemenliği altına girmiştir. Siirt, tarih sahnesinde bölgede çıkan çekişmeler neticesinde sürekli el değiştirmiştir, Hititlerden sonra bölgeye Urartular, Asurlular, Medler, Persler, Romalılar ve Sasaniler hâkimiyet sağlamıştır⁵. İslam Halifesi Hz. Ömer döneminde Siirt ve çevresi İslam toprakları altına girmiştir. İslam hâkimiyetinde kalan Siirt, bu dönemde devletlerin mücadeleleri sonucunda sürekli el değiştirmiştir. Emeviler, Abbasiler, Hamdiler, Mervaniler, Artıklar, Eyyubiler, İlhanlılar, İlkaniler, Karakoyunlular, Akkoyunlular gibi çeşitli devletlerine hâkimiyeti altına girmiştir. Yavuz Sultan Selim'in 1514 yılındaki Mısır Seferi sonrasında Çaldıran zaferinden sonra Osmanlı hâkimiyet toprakları altına girmiştir.⁶ Siirt, 1923'te Cumhuriyetin ilanına kadar bu durumunu korumuştur.

³ Kadri Perk, *Cenup Doğu Anadolu'nun Eski Zamanları*, İnkılap Kitapevi, İstanbul 1943, s. 43-50.

⁴ Bekir Sami Seçkin, *Başlangıçtan Günümüze Siirt Tarihi*, İstanbul Siirtliler Derneği, İstanbul 2006, s. 23.

⁵ "Siirt", *Yurt Ansiklopedisi* C. 9, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1981, s.6680; Yılmaz, a.g.t., s. 12; Perk, a.g.e., s. 60.

⁶ Şeref Han, *Şerefname Kürt Tarihi*, çev. Mehmet Emin Bozarslan, Yöntem Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1975, s. 31; Ömer Atalay, *Siirt Tarihi*, CHP Siirt Halkevi Yayınları, Çeltut Matbaası, İstanbul 1946, s.57-70; Abdulkadir Turan, *Fetihler, Hareketler ve Şahsiyetler Açısından Kürtler*, 1. Baskı, İstanbul Matbaacılık, İstanbul 2016, s. 80.

Siirt, Osmanlı toprakları hâkimiyeti altında XIX. Yüzyıla kadar Yurtluk-Ocaklık yönetim şekliyle idare edilmiştir. 1637 yılında kısa bir dönem Van Eyaleti'ne bağlı kaldığı dönem dışında XIX. y.y.'a kadar Diyarbakır Eyaleti'ne bağlı olarak kalmıştır.⁷ Tanzimat'ın ilanıyla birlikte Osmanlı Devleti'nde başlayan yenileşme hareketi kapsamında merkezi otoriteyi güçlendirmek amacıyla yeni bir yönetim tarzı uygulamaya konulmuştur. Tanzimat Fermanı'nın uygulanabilmesi için birtakım çalışmalar yapılması gerekmektedir. Fermanın uygulama aşamasında çıkabilecek sorunların önüne geçmek için öncelikle halka anlatılması ve halkın bu yeni yönetim tarzını kabul etmesi gerekmektedir. Bu nedenle Tanzimat Fermanı uygulaması aşama aşama uygulamaya konulmuştur. İlk önce Rumeli'de Elviye-i Selâse denilen, Yanya, Tırhala, Manastır eyaletlerinde uygulanmaya başlamıştır. Şartlar olgunlaştıktan sonra 1845 yılında Tanzimat Fermanı'nın Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde uygulanma aşamasına geçilmiştir. 1845 yılının Mart ayında Cizre Sancağı'nın Musul Eyaleti'ne bağlanmasıyla ferman, Diyarbakır ve Erzurum eyaletlerinde uygulamaya başlanmıştır.⁸ Ancak bu yeni yönetim tarzı bölgede söz sahibi olan beylerin işine gelmemiştir. Düzenlemelerin kendi çıkarlarına uygun düşmemesi nedeniyle bölgede taşra elitlerinin öncülüğünde birtakım isyanlar olmuştur. Osmanlı Devleti'nin kararlı politikası ile isyanlar bastırılmıştır. Ancak bölgede hâkimiyetin sağlanması için burada Kürdistan Eyaleti'nin kurulmasına karar verilmiştir. Kürdistan Eyaleti 13 Aralık 1847 yılında Takvim-i Vekayi'de yayınlanarak yürürlüğe konulmuştur.⁹ Kürdistan Eyaleti, Diyarbakır Eyaleti, Van, Muş, Hakkâri Sancakları ile Cizre, Bohtan, Mardin Kazalarının birleştirilmesinden meydana gelmiştir.¹⁰ Siirt, Kürdistan Eyaleti dâhilinde Diyarbakır Livası'na bağlı bir kaza konumunda yer almıştır.¹¹ Osmanlı'nın yenileşme hareketleri kapsamında 1867 yılında kurulan vilayet

⁷ Mehmet Emin Üner, "Osmanlı Yönetiminin İlk Yıllarında Diyarbakır Eyaleti'nin İdari Yapılanmasında Siird Sancağı", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 191, (Nisan 2011), s. 2; Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, C. 4, Fey Vakfı Yayınları, İstanbul 1990, s. 469; Orhan Kılıç, "Yurtluk-Ocaklık ve Hükümet Sancaklar Üzerine Bazı Tespitler", *OTAM*, S. 10, Ankara 1999, s. 122; İbrahim Yılmazçelik, "XVIII. Yüzyıl ile XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır Eyaletinin İdari Yapısı ve İdari Teşkilatlanması", *AÜDTCFD*, C. 18, s. 29, Ankara 1996, s. 2 20-227.

⁸ Cemal Ülke, *Kürdistan Eyaletinin İdari Yapısı (1847-1867)*, Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Mardin 2014, s. 24.

⁹ Ülke, a.g.t, s. 41.

¹⁰ *Takvim-i Vekayi*, (H) 05 Muharrem 1264, (13 Aralık 1847).

¹¹ *Salname-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye*, Darü't-Tıbaat'ül Amire, İstanbul, 1264/1848, s. 103.

sistemi ile Kürdistan Eyaleti lağvedilerek Diyarbakır Vilayeti kurulmuştur.¹² Siirt, Diyarbakır Vilayetine bağlı bir liva olarak sistemde yerini almıştır. 1869 yılında Siirt Livası Zırki ve Hizan nahiyelerinden oluşan Şirvan kazası, Rıdvan, Beşiri ve Sason nahiyelerinden oluşan Garzan Kazası, Pervari ve Dergul nahiyelerinden oluşan Eruh Kazası olmak üzere üç kazadan teşekkül etmiştir.¹³ 1870 yılında Garzan Kazası'na bağlı Sason Nahiyesi kaza durumuna getirilmiş ve böylece Siirt Livası'nın dördüncü kazası olmuştur.¹⁴ Siirt'in idari yapılanmasında 1881 yılında yeniden değişikliğe gidilmiştir. 30 Mart 1881 tarihinde Siirt, Diyarbakır Vilayeti'nden Bitlis Vilayeti'ne bağlanmıştır. Bitlis Vilayeti'ne bağlanan Siirt Livası Eruh, Rıdvan, Garzan, Şirvan, Garzan ve Pervari kazalarından meydana gelmiştir.¹⁵

1. XIX. Yüzyılda Siirt Nüfusu

Siirt'in idari yapılanmasında tarihsel süreçte yapılan değişiklikler nüfusuna ilişkin sağlıklı veriler elde edilebilmesini zorlaştırmıştır. Kürdistan, Diyarbakır ve Bitlis eyaletlerine bağlanması nedeniyle Siirt'e bağlı kaza ve nahiyeler ile köylerde değişiklikler yapılması nedeniyle nüfus oranının tespiti zorlaşmıştır. Yine Osmanlı Arşivinde Siirt'e ilişkin nüfus defteri bulunmayışı nüfusunun tespit edilmesini zorlaştıran diğer unsurlardan biridir. XIX. y.y.'da Siirt'e ilişkin nüfus verilerini devlet tarafından yayımlanmaya başlanan salnamelerden elde etmek mümkün olmuştur. Ayrıca Siirt'i ziyaret eden seyyahların da nüfusa ilişkin verdiği bilgiler Siirt'in nüfusunu ortaya koymakta yardımcı olmaktadır.

Osmanlı Devleti XIX. y.y.'da askeri ve mali açıdan bulunduğu zor durum nüfus sayımını gerekli kılmıştır. Orduya alınacak asker sayısının tespiti, cizyeden gelecek gelirlerin tespiti amacıyla nüfus sayımı yapılmasına karar verilmiştir.¹⁶ 1830 yılında Meclis-i Şura'da Osmanlı Devleti'nde erkek nüfusu tespit etmek ve mali kaynakları yeniden belirleyebilmek amacıyla bir nüfus

¹² Serdar Sakin ve Cengiz Kartın, "İngiliz Seyyahlar Maunsell, Harris ve Sykes'in Gözlemlerinde İran, Irak Ve Türkiye", *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 11, Nisan 2014, s. 307.

¹³ *Salname-i Vilayet-i Diyarbekir*, Diyarbekir Vilayet Matbaası, Diyarbakır, 1286/1869, s. 138-139.

¹⁴ *Salname-i Vilayet-i Diyarbekir*, Diyarbekir Vilayet Matbaası, Diyarbakır, 1287/1870, s. 125-127.

¹⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret Resmi Maruzat Evrakı, (Y. A. RES), 10/25, (R) 18 Ma 1297, (30 Mart 1881).

¹⁶ Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, çev. Bahar Tırnakçı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003, s.44.

sayımı yapılması kararlaştırılmıştır.¹⁷ Ancak yapılacak sayımda sadece erkek nüfus sayılması amaçlanmıştır. Bu amaçla talimatnameler düzenlenerek hazırlıklar yapılmış bu görevi yerine getirmek üzere Ceride Nezareti kurulmuştur.¹⁸ Osmanlı Devleti'nde modern anlamda ilk nüfus sayımı 1831 yılında yapılmıştır. Bu sayımda sayılan erkek nüfus beş ile çarpılarak Osmanlı nüfusu tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu sayımın tüm ülkede yapılması yönünde karar alınmasına karşın Diyarbakır'da sayım yapılmamıştır. İkinci nüfus sayımı 1844 yılında yapılmıştır. İkinci nüfus sayımı kararı sonrasında Diyarbakır'daki nüfus sayımı 1846 yılında tamamlanmıştır.¹⁹ Ancak bu tarihlerde Diyarbakır Vilayeti'ne bağlı sancak durumunda bulunan Siirt'e ilişkin herhangi bir nüfus defteri bulunmamaktadır. Siirt'in nüfusuna ilişkin defter bulunmaması nedeniyle Siirt nüfusu hakkında istenilen bilgiler bulunmamaktadır.

Siirt'in XIX. y.y.'ın ilk yarısındaki nüfusu hakkında burayı gezen seyyahların verdiği bilgilerden bilgi sahibi olabilmekteyiz. Macdonald Kinneir XIX. y.y.'ın başlarında şehir nüfusunun 3000 kişiden ibaret olduğunu söylemiştir. J. Shiel ise 1836 tarihinde şehir nüfusunun 1000 haneden oluştuğunu söylemiştir. Ainsworth ise 5000 civarında bir nüfustan bahsetmektedir. Helmut Von Moltke 1838'de verdiği bilgiler ışığında 600 hane Müslüman, 200 hane Hristiyan bir nüfus bulunduğunu kaydetmiştir.²⁰

Siirt, 1871 yılında Diyarbakır Eyaleti'ne bağlı bir sancak olarak idari düzenlemede yerini korumuştur. Bu tarihte düzenlenen salnamede Siirt'in nüfusu hakkında bilgiler yer almaktadır. 1871 yılında Siirt, Garzan, Şirvan, Eruh ve Sason kazalarından teşekkül etmiştir. Salnamede yer alan bilgilere göre toplam nüfusu 1015 köy, 28.334 hane olmak üzere 69.449 kişiden oluşmaktadır. Bu nüfusun 52.143'ü Müslüman ve 17.306'sı Gayrimüslim ahaliden meydana gelmiştir.²¹

¹⁷ Yılmazçelik, *a.g.e.*, s.99.

¹⁸ Mehmet Güneş, "Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları ve Bu Sayımları İçeren Kayıtların Tahlili", *Gazi Akademik Barış Dergisi*, C. 8, S. 15.

¹⁹ Yılmazçelik, *a.g.e.*, s.101.

²⁰ Besim Darkot, "Siird" *İslam Ansiklopedisi*, C. 10, MEB Yayınları, İstanbul 1997, s. 620.

²¹ *Salname-i Vilayet-i Diyarbekir*, Diyarbekir Vilayet Matbaası, Diyarbakır, 1288/1871 s. 211-212.

Tablo1: Siirt Sancağının 1871 Yılı Nüfus Dağılımı

SİİRT LİVASININ KAZALAR DÂHİL TOPLAM NÜFUSU				
Köy	Hane	Müslim	Gayrimüslim	Toplam Nüfus
1.015	28.334	52.143	17.306	69.449

Kaynak: *Salname-i Vilayet-i Diyarbekir*, Diyarbekir Vilayet Matbaası, Diyarbakır, 1288/1871, s. 211-212.

Siirt Sancağı 1878-1880 istatistiklerine göre 23.549 Müslim, 11.839 Gayrimüslim olmak üzere 35.388 erkek nüfusu barındırmaktaydı. Gayrimüslimlerin nüfus dağılımı 11.052'si Gregorian (Ermeni), 173'ü Protestan, 399'u Keldani, 215'i Katolik'lerden oluşmaktaydı.²²

Tablo 2: 1878-1880 Yılındaki Siirt Livasının Nüfus Dağılımı

SİİRT LİVASI			
Müslim	Gayrimüslim	Toplam Nüfus	
23.549	11.839	35.388	
Gayrimüslim Nüfus Dağılımı			
Gregorian (Ermeni)	Protestan	Keldani	Katolik
11.052	173	399	215

Kaynak: Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, çev. Bahar Tırnakçı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003, s. 230.

1881 yılına gelindiğinde Siirt'in idari durumunda değişikliğe gidilmiştir. 30 Mart 1881 tarihinde Diyarbakır Vilayeti'nden ayrılan Siirt, Bitlis Vilayeti'ne bağlanmıştır. Osmanlı Devleti kadınların da kayıt altına alınacağı ilk resmi nüfus sayımını 1881 yılında başlatmıştır. Bu sayım öncekilere göre daha ayrıntılıdır. Sayımda erkeklerin yanında kadın nüfusun sayımı kararlaştırılmıştır. Siirt'te nüfus sayımı 25 Nisan 1883 tarihinde başlamış ve 15 Eylül 1883 yılında nüfus sayımı tamamlanmıştır.²³ Yapılan nüfus sayımına göre Siirt Sancağı'nın Müslüman nüfusu 22.181'i kadın ve 26.914'ü erkek olmak üzere toplam 49.095 kişi; Gayrimüslimler 7.472'si kadın ve 9.100'ü erkek olmak

²² Karpat, *a.g.e.*, s.230.

²³ BOA, Dâhiliye Nezareti Şifre Kalemî Evrakı, (DH. ŞFR), 116/56, (R) 13 Ni 1299, (25 Nisan 1883); BOA, DH. ŞFR, 118/86, (R) 03 E 1299, (15 Eylül 1883).

üzere toplam 16.572 kişi olarak hesaplanmıştır. Gayrimüslimlerin nüfus dağılımı 5.457 kadın, 6.514 erkek Ermeni, 1.058 kadın, 1.388 erkek Katolik, 202 kadın, 233 erkek Protestan, 755 kadın, 965 erkek Süryanilerden teşekkül etmiştir.²⁴

Tablo 3: 1883 Yılındaki Siirt'in Nüfus Dağılımı

ŞİİRT SANCAĞI				
Müslim			Gayrimüslim	
Erkek	Kadın		Erkek	Kadın
26.914	22.181		9.100	7.472
Toplam Müslim Nüfusu			Toplam Gayrimüslim Nüfusu	
49.095			16.572	
1883 Yılındaki Siirt'in Toplam Nüfusu				
65.667				
Gayrimüslimlerin Nüfus Dağılımı				
Gayrimüslim	Ermeni	Katolik	Protestan	Süryani
Erkek	6.514	1.388	233	965
Kadın	5.457	1.058	202	755

Kaynak: Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, çev. Bahar Tırnacı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003, s. 171.

Siirt'in nüfusuna ilişkin Bitlis Salnamesi kayıtlarında 1892 yılına ait veriler yer almaktadır. Salname kayıtlarına göre, Siirt merkezine bağlı 32 köy, 3401 hane bulunmaktadır. Burada 7714'ü Kadın, 7608'i Erkek olmak üzere 15.322 Müslüman; 1763'ü kadın, 1894'ü erkek olmak üzere 3.657 Gayrimüslim nüfus bulunmaktadır.²⁵

²⁴ Karpat, *a.g.e.*, s.170-171.

²⁵ *Salname-i Vilayet-i Bitlis*, Bitlis Vilayet Matbaası, Bitlis, 1310/1892, s.283-284.

Tablo 4: 1892 Yılındaki Siirt'in Nüfus Dağılımı

SIİRT SANCAĞI			
Müslim		Gayrimüslim	
Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
7.608	7.714	1.894	1.763
Toplam Müslim Nüfusu		Toplam Gayrimüslim Nüfusu	
15.322		3.657	
1892 Yılındaki Siirt'in Toplam Nüfusu			
18.979			

Kaynak: *Salname-i Vilayet-i Bitlis*, Bitlis Vilayet Matbaası, Bitlis, 1310/1892, s. 283-284.

1914 yılında yapılan nüfus sayımı verilerine göre, Siirt'in kazalarla birlikte nüfusu 86.463 Müslüman, 19.345 Gayrimüslim olmak üzere toplam 105.808 kişiden oluşmuştur.²⁶

Tablo 5: Siirt'in 1914 Yılı Nüfus Dağılımı

SIİRT SANCAĞI VE KAZALARI						
	<i>Siirt</i>	<i>Eruh</i>	<i>Pervari</i>	<i>Şirvan</i>	<i>Garzan</i>	<i>Toplam</i>
Müslüman	27.649	22.677	6.415	15.181	14.541	86.463
Ermeni	2.218	1.890	1.326	1.169	4.225	10.828
Protestan	412	-	-	-	107	519
Süryani	775	714	-	1.109	1.044	3.642
Keldani	1.549	954	1.781	-	72	4.356
Toplam	32.603	26.235	9.522	17.559	19.989	105.808

Kaynak: *Salname-i Vilayet-i Bitlis*, Bitlis Vilayet Matbaası, Bitlis, 1310/1892, s. 283-284.

Siirt sancağının 26 Eylül 1920 tarihinde bağımsız sancak olmasına ilişkin kanun tasarısı TBMM tarafından kabul edilmiş ve kararın 28 Şubat 1921

²⁶ Karpat, *a.g.e.*, s. 212-213; Barış Aslan, “*Tek Parti Döneminde Siirt (1923-1950)*” Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Siirt 2017, s. 25; Mehmet Zeydin Yıldız, Hüseyin Saraçoğlu, “19. Yüzyıldan Günümüze Siirt İlinin İdari ve Demografik Yapısında Meydana Gelen Değişimler”, *Uluslararası Siirt Sempozyumu Bildirileri, Şarkiyat Araştırmaları Derneği*, İzmir 2007, s.632.

tarihinde Resmi Gazetede yayımlanmasıyla yürürlüğe girmiştir.²⁷ 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet'in ilanıyla Siirt, Türkiye Cumhuriyeti'nde bağımsız bir vilayet olarak yerini almıştır. 1926 yılında nüfus sayımını yapmak üzere İstatistik Umum Müdürlüğü kurulmuş ve 2 Haziran 1926 tarihinde nüfus sayımı hakkında 896 Sayılı İlk Genel Nüfus Sayımı Kanunu çıkartılmıştır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Siirt'in nüfusuna ilişkin verilere devlet salnameleri kayıtlarından ulaşabilmekteyiz. 1926-1927 yılındaki salnamede yer alan bilgiler ışığında Siirt Merkez kazası 26.673, Hüseyini Nahiyesi 2.967, Garzan kazası 25465, Pervari kazası 7.172, Şirvan kazası 15.847, Şırnak kazası 7.681, Erüh kazası 16.717, Sason kazası 5955, Beşiri kazası 5673 kişi olmak üzere toplamda 114.150 kişilik bir nüfusa sahiptir.²⁸

2. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Nüfus Politikası

Türkiye Cumhuriyeti'nin Lozan Antlaşması ile çizilen sınırları, Türkiye'nin Osmanlı coğrafyası ile geçmişteki bağlarını sonlandırmış, aynı zamanda ciddi bir nüfus kaybını da beraberinde getirmiştir. Bu nedenle Cumhuriyet'in kurucuları elde olan nüfus potansiyelini geliştirmenin yollarını aramışlardır. Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında yaşanan savaşlar ve göçler nedeniyle büyük bir değişkenlik gösteren Anadolu nüfusunu arttırmanın önündeki en büyük engel son dönemde yaşanan I. Dünya Savaşı ve İstiklal Harbi'nin cephe gerisindeki yaşam üzerindeki olumsuz etkileriydi. Ortalama yaşam süresinin oldukça düşük olduğu bu dönemde nüfusun azalan potansiyeli Cumhuriyet'e devreden olumsuzluklar arasındaydı.²⁹ I. Dünya Savaşı'nın yol açtığı ölümlerin yanında, savaşa katılan ülkelerde yaşam koşullarında neden olduğu kötüleşme özellikle çocuk ve yaşlı nüfusta da kayıplara neden olmuştur.³⁰ Anadolu'nun nüfus ve insan potansiyeli açısından bakıldığında savaşı koşullarının siviller üzerindeki etkisi Milli Mücadele döneminde de devam etmiştir. Genel seferberlik durumunun devam ettiği bu yıllarda

²⁷ Musa Şaşmaz, *Türkiye'nin İdari Taksimatı (1920-2013)*, C. XIII, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s.153.

²⁸ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, 1926-1927*, Matbuat-ı Müdiriyet-i Umumiye, İstanbul, s.898.

²⁹ Aykut Toros, "Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye Nüfusu: Dünü, Bugünü, Yarını", *Cumhuriyet Ansiklopedisi I*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1998, s.116.

³⁰ Bkz. Mary Elisabeth Cox "War, Blockades and Hunger: Nutritional Deprivation of German Children 1914-1924", *Oxford Economic and Social History Working Papers*, University of Oxford, 2013.

doğurganlık oranında ciddi bir düşüş yaşanmış³¹, ayrıca beslenme koşullarındaki yetersizlik ve salgın hastalıklar nedeniyle Cumhuriyet'e geçiş sürecinde oldukça düşük bir nüfus potansiyeli ortaya çıkmıştır.³²

Anadolu'nun ciddi bir nüfus kaybına uğradığı savaş koşullarında TBMM oturumlarında konuşulan konulardan biri de nüfus kaybının önlenmesi olmuştur. TBMM'nin 17 Şubat 1921 tarihli oturumunda söz alan Erzurum Mebusu Salih Efendi, *İzdivaç Kanunu* çıkarılması teklifinde bulunmuştur. Anadolu nüfusunun frengi, sıtma ve diğer salgın hastalıklarla telef olmasının önüne bu şekilde geçilebileceği görüşünde olan Salih Efendiye göre, savaş durumunda azalan erkek nüfus karşısında kadınların sayısının artması ancak çokeşliliğin teşvik edilmesiyle çözülebilecekti. Bu kanun teklifine göre yaşı 25'e vasil olup da evlenmeyen erkekler vergiye tabi tutulacaklar, aynı şekilde 50 yaşını doldurup da tek eşli olan erkekler de vergi ödemekle yükümlü tutulacaklardır.³³ Salih Efendi'nin teklifinin reddedilmesine rağmen, nüfusun artırılmasına ilişkin tartışmalar TBMM çatısı altında hız kesmeden devam etmiştir. 1950'li yıllara değin devam eden tartışmalar neticesinde çeşitli yasal düzenlemelerle çocuk sayısının artırılması özendirilmiştir.³⁴

Entelektüel çevrelerin de dâhil olduğu nüfus meselesi için bir yazı kaleme alan Doktor Müderris Kadri Raşit, *İslam, nüfuzun tezyidini emreder!* cümlesiyle başladığı yazısında nüfusun artmasının aynı zamanda iktisadi bir mesele olduğuna değinmiştir. İktisaden yükselen bir milletin de refaha doğru yol alacağını ifade eden müellif, geniş olan Anadolu coğrafyasının doldurulması, gerek asayişin sağlanması gerekse de eğitim ve iktisadın yükseltilmesi için ve elbette arazinin işletilebilmesi gibi olumlu sonuçlar doğuracaktı.³⁵ Erkek Muallim Mektebinde verdiği konferansta konuya değinen Besim Ömer Paşa da Osmanlı Devleti'nin son devirlerinde bir Almanın yaptığı hesaplamalara göre Osmanlı vatanında kilometreye düşen nüfusun yalnızca 16 olduğunu ifade

³¹ Savaş sonrası dönemde Osmanlı nüfusu %20 oranında azalmıştır. Bkz. Şevket Pamuk, *Türkiye Nüfusunun 2000 Yıllık Kısa Tarihi*, <https://sarkac.org/2017/05/turkiye-nufusu-sevket-pamuk/> ERT: 02.05.2018.

³² Frederic C. Shorter, "The Population of Turkey after the War of Independence", *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 17, No.4, (Nov., 1985), s.423.

³³ Cengiz Mutlu, "Milli Mücadele'de Türkiye'de Azalan Nüfus ve İzdivaç Meselesi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XXIX, (Mart 2013), s.185.

³⁴ Yaşar Semiz, "1923-1950 Döneminde Türkiye'de Nüfusu Arttırma Gayretleri ve Mecburi Evlendirme Kanunu (Bekârlık Vergisi)", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.27, (20109, ss.423-469.

³⁵ Doktor Müderris Kadri Raşit, *İslam'da Nüfus ve Çocuk*", *Mihrab*, S.1, 15 Kasım 1923.

ederek bu rakamın çok az olduğuna vurgu yapmıştır. Nüfusun arttırılması için de doğumların çoğaltılmasından ziyade erken ölümlerin önüne geçilmesini savunan Besim Ömer, diğer memleketlere göre Türkiye’de erken ölümlerin daha fazla olduğuna dikkat çekmiştir.³⁶ Nüfusla ilgili tartışılan meselelerden biri de kadın sağlığıydı. Türk kadınlarının doğurgan oldukları ancak Türkiye’de kadın ve çocuğun himayesi fikrinin kamuoyunda yaygınlaşmadan nüfusun arttırılamayacağı da öne sürülen düşüncelerden biriydi.³⁷ Nüfusun kayıt altına alınmasının gerekliliği ile ilgili görüşlerini aktaran Aydemir kullandığı ifadeler ise konunun önem derecesini belgeler niteliktedir: *Memleketimizdeki içtimai münasebetlere ve mesela nüfus hareketlerine müteallik bir rakam üzerinde kim hakkını iddia ve kim kimi haksızlıkla itham edebilir? Bu davada haklı veya haksız taraf yoktur. Bu davada yalnız haksız taraf vardır ve haksız olan da hepimiz, yani bu memleketin münevver geçinen neslidir. Eğer biz, Türkiye’de bizi besleyen canın sayısı üstünde mutabık kalamıyorsak, eğer doğanımız nedir, ölenimiz nedir? Artar mı eksilir miyiz bunu bilmiyorsak ilk adımda itham edeceğimiz evvela kendimiziz.*³⁸ Ülkede yaşayan nüfusun ayrıntılı bir şekilde bilinmesinin önemine değinen Ahmet Ağaoğlu ise... *ölenler doğanlardan çok mu yahud az mı? Vatan-ı anasır artıyor mu, eksiliyor mu Allah bilir. Bu hal-i medeni insan için ne acı bir kıymetsizlik ifade eder* şeklindeki sözleriyle nüfusun kayıt altına alınmasının önemini vurgulamıştır.³⁹

Cumhuriyet’in kurucuları Feroz Ahmad ’ın deyimiyle *yüzü gülmeyen ve katılmış bir nüfus*⁴⁰ devralmışlardır. Tanzimat modernleşmesinin aksine Cumhuriyet modernleşmesi sınıfsal imtiyazları reddeden ve kadın ile erkek nüfus arasında fark gözetmeyen bir yaklaşım geliştirmiştir. Zira on yıllar süren savaşlar neticesinde askere alınan erkeklerin yerine kadınlar ekonomide rol almaya başlamışlardır.⁴¹ Cumhuriyet yönetimi altında yeni Türk insanını yaratmaya dönük eylemlerde kadınlar ön plana çıkarılmış ve bu nedenle Osmanlı’dan tevarüs eden nüfusun her bireyine ayrıca önem verildiği bir

³⁶ Besim Ömer Paşa, “Birbirimizi Aldatmayalım”, *Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası*, S.50, 17 Ekim 1925.

³⁷ Doktor Muhib Nurettin, “Nüfus Meselesi ve Meyvesiz Yuvalar”, *İçtihad*, S.250, 15 Nisan 1928.

³⁸ Şevket Süreyya Aydemir, “Çok Nüfuslu Anadolu”, *Kadro*, S.5, 1932, s.34.

³⁹ Ağaoğlu Ahmet, “Tahrir-i Nüfus, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, S.37, 3 Eylül 1927.

⁴⁰ Feroz Ahmad, *Modern Türkiye’nin Oluşumu*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2009, s.95.

⁴¹ Orhan Koloğlu, *Cumhuriyet’in İlk On Beş Yılı (1923-1938)*, Boyut Kitapları, İstanbul, 2002, s.330.

döneme girilmiştir.⁴² Bu dönemde modern bir toplum ve devlet ülküsünün gerçekleştirilebilmesi için geleceğe dönük planlama ve değerlendirme yapılabilmesi için nüfusun kayıt altına alınması gerekliliği hâsıl olmuştur. Toplumsal anlamda, özellikle genç nüfusun eğitilmesi için bu alanda yatırımların yapılması istatistiki verilerle mümkün olabileceğinden Cumhuriyet'in idarecileri nüfus sayımı yapılması için harekete geçmişlerdir.⁴³ Zafer Toprak'ın aktardığı bilgilere göre, Lozan Konferansı sırasında Türk heyetinin görüşülen konularla ilgili en çok mustarip olduğu konu argümanların temellendirileceği sayısal verilerden yoksun olmalarıydı. Bu duruma ek olarak Cumhuriyet dairesinin nüfus politikasının belirlenmesin önemli rol oynayacak olan İstatistik Genel Müdürlüğü'nün kurulması için 25 Nisan 1926 tarihinde 3517 sayılı kararname çıkarılmış ve Belçikalı uzman Camille Jacquart (Jakar) Türkiye'ye davet edilerek bu kurumun başına getirilmiştir.⁴⁴ Cumhuriyet idarecilerinin nüfus sayımına verdikleri önem, o yıllarda Dâhiliye Vekâleti Nüfus Müdür-i Umumisi Abdülmuttalib'in şu ifadelerine yansımıştır: *istatistik nazariyatının istinad ettiği en mühim kısım tahrir-i nüfustur. İstatistik, bir ilim olarak vücut bulmadan evvel Romalılar zamanından itibaren tahrir-i nüfus yapılması kurun-u evveldeki devletlerin bile en mühim ihtiyaçlarından birini teşkil etmiştir.*⁴⁵

Mösyö Jakar'ın yönetimindeki Başvekâlete bağlı İstatistik Umum Müdürlüğü Cumhuriyet'in ilk nüfus sayımının yapılması için *umumi sayım* yöntemine uygun olarak planlamalara girişmiştir.⁴⁶ 2 Haziran 1926 tarihinde çıkarılan *Umumi Tahriri Nüfus İcrası Hakkında Kanun* ile nüfus sayımının hukuki dayanağı oluşturulmuştur.⁴⁷ İlk genel nüfus sayımının bir gün içerisinde tamamlanabilmesi, sayımın istenildiği gibi yapılabilmesi için illerde valilerin, ilçelerde ise kaymakamların başkanlığında komisyonlar kurulmuş ve bu

⁴² Murat Tazegül, *Modernleşme Sürecinde Türkiye*, Babil Yayınları, İstanbul, 2005, s.143.

⁴³ Irene B. Taeuber, "Population and Modernization in Turkey", *Population Index*, Vol. 24, No.2, (Apr., 1958), s.118.

⁴⁴ Zafer Toprak, "Sayısallaşma ya da Cumhuriyet'in Rasyonelleşmesi", *Uluslararası Atatürk ve Çağdaş Toplum Sempozyumu*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2002, s.247.

⁴⁵ Abdülmuttalib (Dâhiliye Vekâleti Nüfus Müdür-i Umumisi), *Medeni Devletlerde ve Türkiye'de Tahriri Nüfus İcrası, Ahval-i Medeniye Sicilâtı ve Nüfus Defterleri Tanzimi Hakkındaki Usul ve Kavaidi Havi Rapor*, Ankara Devlet Matbaası, 1341, s.3.

⁴⁶ Fevzi Çakmak, "Cumhuriyet'in İlk yıllarında Nüfusu Kayıt Altına Almaya Yönelik Girişimler", *ÇTTAD*, C. 8, S.18-19, (Bahar-Güz 2009), s.100.

⁴⁷ *Kanun No: 893, Düstur 7, 3. Tertip*, s.1460.

komisyonlar sayım hazırlıklarının tamamlanması için görevlendirilmişlerdir.⁴⁸ Vatandaşların nüfus sayımı ile ilgili bilgilendirilmeleri ve sağlıklı sonuçların alınabilmesi için büyük bir çaba sarf edilmiştir. Bizzat Jacquart tarafından kaleme alınan bir yazıda anne ve babalar, çocukların sayım memurlarına kaydettirilmeleri için telkinde bulunulmuştur. Jacquart, bazı anne ve babaların yürüyemeyen konuşamayan ve hatta bir günlük bebeklerin kayıt altına alınmasının devlet açısından bir öneminin olmayacağını düşünseler de bunun çok yanlış bir düşünce olduğunu savunmuştur.⁴⁹ Aka Gündüz ise Vatandaşlara şu mesajları iletmıştır: 28 teşrinievvel Cuma günü Türkiye’de ilk defa umumi tahrir-i nüfus icra edilecektir. Milli kemiyet ve keyfiyetimizi hakiki yekûnuyla bileceğiz. Ve bu neticeye göre devletçe milletçe mesai istikametleri çizeceğiz. O gün evlerimizden çıkmayacağız, gelen memurların suallerine doğru dürüst cevap vererek yazılacağız.⁵⁰

3. 1927 Nüfus Sayımı Sonuçlarına Göre Siirt Nüfusunun Özellikleri

Türkiye genelinde uygulanan 1927 nüfus sayımına göre Türkiye’nin toplam nüfusu 13.648.270 olarak hesaplanmış⁵¹ ve bu nüfus sayımına göre nüfusun %23.20’si şehirlerde, %76.80’i ise kırsalda yaşamaktadır.⁵² Bu bakımdan Siirt’in 102.433 genel nüfusa sahip olmasıyla nispeten az nüfuslu bir bölgeyi oluşturduğu söylenebilir. Öte yandan, nüfus yoğunluğunun Türkiye genelinde 17,9⁵³, Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde ise 15,0 olduğu⁵⁴ düşünülürse, Siirt’te nüfus yoğunluğunun da ciddi anlamda az olduğu (9,0) göze çarpmaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında 1927 yılı itibariyle bağlı ilçelerin geniş yüzölçümlerine sahip olmaları etkili olmuştur. Bununla birlikte, il nüfusunun yaklaşık olarak dörtte birinin şehir merkezinde yaşadığı görülmüş, en

⁴⁸ Tahir Kodal, *Denizli Nüfus Tarihi 1923-2013*, Denizli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, s.54.

⁴⁹ Kamil Jakar, “Umumi Nüfus Tahriri ve Çocuklar”, *Gürbüz Türk Çocuğu*, C.2, S.13, Teşrinievvel 1927

⁵⁰ Aka Gündüz, “Tahrir-i Nüfus Günü Hayatımızın Şen Bir Sahifesi Olmalı”, *Türk Hava Mecmuası*, S.32, 15 Eylül 1937.

⁵¹ *BİUM, 28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri Fasikül III)Usuller Kanun ve Talimatnameler, Neticelelerin Tahlihi*, Başvekâlet Müdevvenat Matbaası, Ankara, 1929, s.13.

⁵² Savaş Sertel, “Türkiye Cumhuriyeti’nin İlk Genel Nüfus Sayımına Göre Dersim Bölgesinde Demografik Yapı”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.24, S.1, (2014), s.272.

⁵³ *TÜİK, İstatistik Göstergeler, 1923-2011*, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara, 2012, s.5.

⁵⁴ *BİUM, 28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri Fasikül III)Usuller Kanun ve Talimatnameler, Neticelelerin Tahlihi*, Başvekâlet Müdevvenat Matbaası, Ankara, 1929, s.14.

Cumhuriyet İdaresine Geçiş Sürecinde Siirt'te Demografik Göstergeler

çok nüfusa sahip olan ilçenin de Şırnak olduğu tespit edilmiştir. Tabloya göre; nüfusun 9.234'ü Sasun'da, 9,467'si Şirvan'da, 10,566'sı Şırnak'ta ikamet ediyorken 25,059'u ise şehir merkezinde yaşamaktadır. Nüfus yoğunluğunun Siirt merkezinde 28,8 ile Türkiye ortalamasının üzerinde olmasına karşın, nüfusun kır-kent bakımından bölünmesine bakılacak olursa bu oranın da şehirleşme açısından düşük bir seviyeye tekabül ettiği anlaşılmaktadır. 1927 nüfus sayımında Türkiye'nin kır ve kent nüfusunu belirleyecek parametrelere yer verilmemiştir. Ancak, nüfusun kır ve kent kategorilerine ayrılması noktasında uzun yıllar boyunca bir standardın yakalanamamış olmasına rağmen nüfusu 20.000'den fazla olan yerleşimlerin "kent" sınıfına alındığı kurala göre⁵⁵ Siirt'in 1927 yılına ait nüfusunun büyük ölçüde kırsal nüfus sınıfına at olduğu düşünülebilir. Öte yandan, Siirt'e bağlı köylerde yaşayanlar da düşünüldüğünde kent merkezinin nüfusu 15.099'a tekabül etmektedir.⁵⁶ Ortaya çıkan bu tabloya göre kır nüfusunun oldukça yoğun olmasında dönemin tarım yöntemlerini insan ve hayvan gücüne dayanması kadar, kentlere doğru göçü hızlandıracak faktörlerin incelenen dönemde henüz oluşmaması da etkilidir.

Tablo 6: 1927 Nüfus Sayımına Göre Siirt'te Nüfus Yoğunluğu

MEVCUT NÜFUS

	ERKEK	KADIN	TOPLAM	Yüzölçümü(km2)	Nüfus Yoğunluğu	Mevaki Adedi
ŞİİRT	13,899	11,160	25,059	870	28,8	82
SASUN	4,120	5,114	9,234	1,415	6,5	118
ŞİRVAN	4,649	4,818	9,467	1310	7,2	137
ŞIRNAK	5,220	5,346	10,566	2,675	3,9	64
Toplam	50,353	52,080	102,433	11,320	9,0	738

Kaynak: *TCBİUM 28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri Fasikül I, Mufassal Neticeler*, Hüsnütabiat Matbaası, Ankara, 1929, s.XV.

Cumhuriyet'in ilk modern nüfus sayımında ölçülen parametrelerden bir diğeri de nüfusun medeni halidir. Bu nüfus sayımına göre toplam nüfusu 102.433 olan Siirt'te toplamda 49,662 bekâr, 45,294 ise evli insan vardır. Dul,

⁵⁵ Bkz. Halil İbrahim Aydın-Salih Çiftçi, "Türkiye'de Kır-Kent Kavramlarının Değişen Niteliği ve Mevzuatın Sürece Etkisi", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, S.54,C.14, (2015), ss.192-200.

⁵⁶ *TCBİUM, Nüfus Sayımları 1927-1950, İstatistik Özetleri*, No:8, Ankara, 1953, s.5.

boşanmış ve meçhul nüfus sayılarının sırasıyla, 7,232, 192 ve 53 olarak gösterildiği tabloya göre Siirt'te bekârların sayısı evlilere göre daha fazladır. Bunun yanı sıra, dul sayısının toplam nüfusa oranına bakıldığında yaklaşık %10'a tekabül eden bu rakamın görece büyüklüğü gözlenmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında, son 10 yılda yaşanan savaşların ve seferberlik durumunun etkili olduğu söylenebilir. Belirtmek gerekir ki, tablodan anlaşıldığı kadarıyla nüfus, “dul” ve “boş” diye iki ayrı kategoride sınıflandırılmıştır. Günümüz Türkçesindeki yaygın kullanımıyla aynı anlamda kullanılan bu kavramlar 1927 nüfus sayımında ayrı anlamlar ifade etmektedir. Türk aile yapısı ve toplumsal normların etkisiyle boşanmış insan sayısının 192 olduğu Siirt'te Cumhuriyetin ilk yıllarında modernitenin beraberinde getirdiği bireyselleşme olgusunun henüz kökleşmediği gerçeği ile açıklanabilir. Altı çizilmelidir ki, tabloya göre evli erkek ve evli kadın nüfus birbirine eşit olmayıp evli erkeklerin sayısı evli kadınlardan 42 kişi daha fazladır. Bu durum birden çok kadınla evli erkeklerin varlığına bir işaret olarak yorumlanabilir. Ancak tablonun geneli düşünüldüğünde il genelinde çokeşliliğin yaygın olmadığı da anlaşılmaktadır.

Tablo 7: Siirt Genelinde Nüfusun Medeni Hali

Medeni Hali

SIİRT

Cinsiyet	Mevcut Nüfus	Bekâr	Evli	Dul	Boşanmış	Meçhul
Erkek	50,353	26,847	22,626	791	49	40
Kız	52,080	22,815	22,668	6,441	143	13
Toplam	102,433	49,662	45,294	7,232	192	53

Kaynak: *TCBİUM 28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri Fasikül I*, s. XXX.

Siirt'te nüfusun medeni haline ilçeler bazında bakıldığında il geneline ait ortalamaya benzer bir şekilde bekâr nüfusun evli nüfusa göre daha fazla olduğu görülmektedir. Nüfusun en kalabalık olduğu Eruh ilçesinde de ortalamaya yakın bir şekilde bekâr nüfusun fazlalığı dikkat çekmektedir. Tablodaki ilginç bulgulardan bir diğeri de dul sınıfına giren nüfusun kadınlarda erkeklere göre bütün ilçelerdeki fazlalığıdır. Ayrıca, her ne kadar boşananların sayısı az olsa da “boş” sınıfına giren kadınların erkeklere göre bütün ilçelerde fazla olduğu tablonun sunduğu şaşırtıcı bilgiler arasındadır. Eruh, Beşiri, Sasun ve Şirvan'da evli erkeklerin sayısının kadınlara göre fazlalığı, çokeşlilik ile açıklanabilecek

Cumhuriyet İdaresine Geçiş Sürecinde Siirt'te Demografik Göstergeler

bir durumdur. Bu durum da çokeşliliğin şehir merkezi dışındaki yerleşimlerde yaygın olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 8: Siirt'te İlçeler Bazında Nüfusun Medeni Hali

İLÇE	CİNSİYET	MEVCUT NÜFUS	BEKÂR	EVLİ	DUL	BOŞ	MEÇHUL
MERKEZ	ERKEK	9,099	4,221	4,787	70	5	16
	KIZ	6,000	2,474	2,678	825	23	-
	ERKEK	4,800	2,721	2,022	48	9	-
	KIZ	5,160	2,146	2,351	645	15	3
SİİRT	ERKEK	13,899	6,942	6,809	118	14	16
	KIZ	11,160	4,620	5,029	1,470	38	3
BEŞİRİ	ERKEK	6,210	3,426	2,724	58	2	-
	KIZ	6,814	2,978	2,895	922	19	-
ERUH	ERKEK	6,668	3,482	3,041	132	12	1
	KIZ	8,242	3,633	3,588	998	22	1
GARZAN	ERKEK	6,819	3,995	2,732	86	6	-
	KIZ	7,334	3,311	3,066	926	24	7
PERVARİ	ERKEK	2,895	1,620	1,225	46	4	-
	KIZ	3,252	1,414	1,446	385	7	-
SASUN	ERKEK	4120	2,226	1,773	94	4	23
	KIZ	5,114	2,498	2,011	589	14	2
ŞIRNAK	ERKEK	5,220	2,576	2,478	163	3	-
	KIZ	5,346	2,368	2,395	574	9	-
ŞİRVAN	ERKEK	4,649	2,707	1,844	94	4	-
	KIZ	4,818	1,993	2,238	577	10	-
TOPLAM	ERKEK	50,480	26,974	22,626	719	49	40
	KIZ	52,080	22,815	22,668	6,441	143	13
GENEL TOPLAM		102,560	49,789	45,294	7,232	192	53

Kaynak: *TCBİUM 28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri Fasikül I*, s.178.

1927 nüfus sayımında nüfusun yaşlara göre durumu ölçülerek anlamlı veriler elde edilmesi hedeflenmiştir. Kuşku yok ki nüfusun yaş gruplarına göre sınıflandırılması devletin askerlik, eğitim, istihdam ve iktisadi alanlarda geleceğe ilişkin planlamalar yapabilmesini kolaylaştırmaktadır. 1927 nüfus sayımının Siirt'e ait olan bu kategorideki verileri incelendiğinde 20-45 yaş gurubunun neredeyse il geneline ait nüfusun yarısını oluşturduğu görülmektedir. Bununla birlikte, 61-70 yaş gurubu ve 71 ve üzeri yaş gurubunun oldukça düşük oluşu ortalama yaşam süresinin de düşüklüğünü göstermektedir. I. Dünya Savaşı yıllarında ve Milli Mücadele döneminde tarımsal üretimin yarı yarıya düşmesi ve gıda maddelerinin perakende fiyatlarının %400-500 oranında artış

göstermesi ortalama yaşam süresini kısaltan gelişmeler olmuştur.⁵⁷ Savaşa katılan devletlerin savaş öncesi gelir seviyelerini 1920’li yılların sonlarında yakalayabildikleri düşünüldüğünde, 1927 yılının Türkiye’de henüz Cihan Harbi’nin olumsuz etkilerinden kurtulamadığı yıllar olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 9: Siirt Genelinde Nüfusun Yaş Grupları

YAŞ GRUPLARI

	1 Yaşın dan küçük	1 - 2	3 - 6	7 - 12	13 -19	20 - 45	46 - 60	61 - 70	71 +	Yaşı meç hul
Erkek	2,060	5,951	7,616	5,127	3,852	19,569	4,095	1,460	497	126
Kız	1,317	4,272	7,557	5,297	5,230	21,647	4,848	1,216	633	03
Toplam	3,337	10,223	15,173	10,424	9,032	41,216	8,943	2,676	1,130	139

Kaynak: *TCBİUM 28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri Fasikül I*, s.179.

İlçeler bazında gruplandırıldığında ise 20-45 yaş grubunun neredeyse bütün ilçelerde en kalabalık nüfus grubunu oluşturduğu görülmektedir. Çalışma yaşındaki bu grubun büyük ölçüde ziraat ve hayvancılık alanlarında şehir ekonomisine katkı sunduğu tahmin edilebilmektedir. Bunun dışında, 1 Yaşından küçük, 1-2, 3-6, 7-12 ve 13-19 yaş gruplarında da ciddi bir birikme gözlenmektedir. Doğurganlık oranına bağlı olarak çocuk sayısındaki artış, Cumhuriyet idaresinin en çok ihtiyaç duyduğu nüfus grubuna denk gelmektedir.

⁵⁷ Vedat Eldem, *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomisi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994, s.50. Ayrıca bkz. Tevfik Çavdar, *Milli Mücadeleye Başlarken Sayılarla Durum ve Genel Görünüm I-II*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2001.

Cumhuriyet İdaresine Geçiş Sürecinde Siirt'te Demografik Göstergeler

Tablo 10: İlçeler İtibariyle Siirt Nüfusunun Yaş Grupları

İLÇE	CİNSİYET	YAŞ GRUPLARI										
		Yaşınd an Küçük	1- 2	3-6	7-12	13-19	20-45	46-60	61-70	71 +	Meçhul	
SİİRT	MERKEZ	ERKEK	547	695	703	629	729	5,006	520	191	67	12
		KIZ	280	413	713	635	863	2,308	506	145	135	2
	KÖYLER	ERKEK	267	647	738	555	519	1,519	367	110	42	6
		KIZ	167	426	686	459	524	2,249	465	124	54	6
	TOPLAM	ERKEK	814	1,312	1,440	1,184	1,218	6,555	887	304	109	18
	KIZ	447	839	1,390	1,094	1,387	4,557	971	269	189	8	
BEŞİRİ	ERKEK	250	776	1,032	712	581	2,175	450	162	64	8	
ERUH	KIZ	211	629	985	560	613	2,956	596	181	72	11	
	ERKEK	183	977	1,017	729	499	2,148	739	276	85	15	
GARZAN	KIZ	112	755	1,209	794	824	3,380	905	175	86	2	
	ERKEK	403	661	1,213	605	413	2,689	556	192	51	36	
PERVARI	KIZ	287	432	1,098	863	762	3,052	579	174	72	15	
	ERKEK	113	289	536	357	268	945	229	111	41	6	
SASUN	KIZ	91	278	464	327	280	1,323	304	89	36	2	
	ERKEK	85	487	772	472	262	1,423	374	149	57	39	
ŞIRNAK	KIZ	68	482	932	632	392	1,992	454	85	61	16	
	ERKEK	95	630	804	487	255	2,223	514	158	50	4	
ŞİRVAN	KIZ	38	326	714	644	604	2,216	606	146	51	4	
	ERKEK	117	789	801	581	326	1,538	346	11	40	-	
TOPLAM	KIZ	63	531	756	383	362	2,121	433	97	67	5	
	ERKEK	2,060	5,951	7,616	5,127	3,852	19,696	4,095	1,460	497	126	
GENEL TOPLAM	KIZ	1,317	4,272	7,556	5,297	5,230	21,647	4,848	1,216	633	63	
	ERKEK	3,377	10,223	15,173	10,424	9,082	41,343	8,943	2,676	1,130	189	

Kaynak: TCBİUM 28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri Fasikül I, s.179.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Siirt'in ekonomik durumunu değerlendirmemize imkân sağlayan göstergelerden biri de 1927 nüfus sayım sonuçlarına göre nüfusun mesleklere göre sınıflandırılması olmuştur.

Tablo 11: Siirt Genelinde Nüfusun Mesleklere Göre Dağılımı

İLÇE	CİNSİYET	MESLEKLER										
		Zirai	Sı nai	Ticari	Serbe st	Memur	Hâkimler	Ordu	PTT	Muhtelif	Toplam	Meçhul
MERKEZ	ERKEK	1,031	60 1	593	41	289	14	2,76 9	3	162	5,503	3,596
	KIZ	49	3	10	2	1	-	-	-	2	67	5,933
	ERKEK	1,726	58	96	34	15	-	6	-	157	2,092	2,708
	KIZ	88	3	-	-	-	-	-	-	11	102	5,058
TOPLAM	ERKEK	2,757	65 9	689	75	304	14	2,77 5	3	319	7,595	6,304
BEŞİRİ	KIZ	137	6	10	2	1	-	-	-	13	169	10,991
	ERKEK	2,257	41	48	71	23	-	178	2	75	2,695	3,515
ERUH	KIZ	476	1	1	2	-	-	-	-	14	484	6,426
	ERKEK	2,536	27	51	95	25	2	50	3	58	2,897	3,771
GARZAN	KIZ	467	5	1	-	-	-	-	-	2	475	7,767
	ERKEK	2,461	49	88	66	43	3	481	8	240	3,439	3,380
PERVARİ	KIZ	150	18	11	-	-	-	-	-	10	189	7,145
	ERKEK	1,063	5	28	26	24	-	28	-	31	1,205	1,690
SASUN	KIZ	410	-	1	-	1	-	-	-	-	412	2,840
	ERKEK	1,589	14	51	17	24	-	109	4	47	1,855	2,265
ŞIRNAK	KIZ	68	2	1	-	-	-	-	-	5	76	5,038
	ERKEK	1,910	98	58	43	22	-	361	3	58	2,553	2,667
ŞİRVAN	KIZ	83	8	-	-	-	-	-	-	4	95	5,251
	ERKEK	1,713	12	81	42	31	1	6	2	158	2,046	2,603
TOPLAM	KIZ	712	5	24	2	-	-	-	-	4	747	4,071
	ERKEK	16,336	90 5	1,094	435	496	20	3,98 8	25	986	24,285	26,195
GENEL TOPLAM	KIZ	2,497	45	49	6	2	-	-	-	52	2,651	49,429
	ERKEK	18,833	95 0	1,143	441	498	20	3,98 8	25	1,038	26,936	75,624

Kaynak: *TCBİUM 28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri Fasikül I*, s.202

Bir bölgedeki meslek sınıfları kalkınma seviyesini ortaya koyabileceği gibi, modernleşme ve kentleşme gibi olguları da açıklamaya yardımcı olabilmektedir. 1927 nüfus sayımında Siirt nüfusunun meslekler itibarıyla sınıflandırıldığı yukarıdaki tablodan dan da anlaşıldığı gibi tarımla uğraşan insan sayısı diğer mesleklere mensup nüfusa göre daha fazladır. Bununla birlikte sanayi ile uğraşan insan sayısının 950 ticaretle uğraşan insan sayısının ise 1.143 olduğu düşünülürse söz konusu dönemde sermaye birikiminin azlığı ve sanayi altyapısının düşüklüğü ortaya çıkmaktadır. 498 olan il genelindeki toplam memur sayısının tamamına yakını (304) merkezde görev yapmaktadır. Memurların büyük bir kısmının bölgeye şehir dışından geldiği tahmin

edilmektedir. En çok memurun görev yaptığı ilçe olarak Garzan öne çıkmaktadır. Öte yandan, il genelinde 3.988 askeri personelin görev yapması da dönemin oldukça ciddi bir iç güvenlik riskiyle karşı karşıya oluşuyla açıklanabilir. Zira 1925'te çıkan Şeyh Said isyanının bölgeleri etkileri devam etmekte benzer cereyanların ortaya çıkma tehlikesine karşı güvenlik önlemleri arttırılmıştır. Önemli bir husus da meslekler itibariyle “meçhul” sınıfına giren insanların sayıca ezici bir durumda olmasıdır. 75.624 gibi genel nüfusun tamamına yakınına bir nüfusun mesleksiz oluşu, bu insanların nitelsiz, vasıfsız, topaksız ya da eğitimsiz oluşlarıyla açıklanabilir. Cumhuriyet idaresinin sahip olduğu beşeri sermayesinin niteliğini ortaya koyan bu durum, kalkınma hedeflerini gerçekleştirilmesinde karşı karşıya olunan güçlüğü açıkça göstermektedir.

Cumhuriyet'in Osmanlı'dan devraldığı insan sermayesinin niteliğini ortaya koyan bir başka tabloda da nüfus sakatlıklar/maluliyetler açısından sınıflandırılmıştır. Bilindiği gibi, Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra nüfusun sağlık koşullarının arttırılması için önemli adımlar atılmıştır. Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletinin teşkil edilmesiyle sağlık personelinin sayısı arttırılarak ülke genelinde sağlık taramaları ve aşı gibi hizmetler sunulmuştur.⁵⁸

⁵⁸ Bkz. Zafer Köylü-Sadet Altay, “*Health Propaganda During The Ataturk Period (1923-1938)*”, *Contextual Approaches in Sociology*, (Edt.) Adela Elena Popa vd. (t.y.), ss.13-20.

Tablo 12: Siirt Genelinde Nüfusun Sakatlık Durumu

İLÇE	CİNSİYET	MALULİYET							
		Sağlam	Kör	Sağır	Topal	Çolak	Kambur	Sair Maluliyetler	
SİİRT	MERKEZ	Erkek	8,829	46	7	21	15	1	180
		Kız	5,870	59	4	9	-	2	56
	KÖYLER	Erkek	4,634	34	13	29	12	-	78
		Kız	5,081	30	3	9	1	-	33
	TOPLAM	Erkek	13,463	80	20	50	27	1	258
		Kız	10,954	89	7	18	1	2	89
BEŞİRİ	Erkek	6,068	11	9	8	1	-	80	
	Kız	6,762	29	6	6	2	-	15	
ERUH	Erkek	6,418	47	8	11	6	2	176	
	Kız	8,142	38	3	6	1	-	52	
GARZAN	Erkek	6,728	27	7	8	2	-	47	
	Kız	7,292	12	6	9	-	1	13	
PERVARİ	Erkek	2,817	11	3	6	1	1	56	
	Kız	3,229	9	1	-	-	-	16	
SASUN	Erkek	4,032	10	10	10	9	1	48	
	Kız	5,083	10	1	2	-	1	17	
ŞINAK	Erkek	5,112	24	7	5	1	-	71	
	Kız	5,317	13	1	3	-	-	12	
ŞİRVAN	Erkek	4,526	26	5	14	3	3	72	
	Kız	4,745	17	5	15	3	1	32	
TOPLAM	Erkek	49,164	266	69	112	53	8	808	
	Kız	51,529	247	27	52	7	5	243	
GENEL TOPLAM		100,693	433	96	164	60	13	1,051	

Kaynak: *TCBİUM 28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri Fasikül I*, s.224.

Uzun süren savaş ve yokluk yıllarında vatandaşların temel sağlık hizmetlerinden ve ilaçlardan yoksun olmaları sağlıklı bir nüfusun oluşmasının önündeki en önemli engeller arasındaydı. Her ne kadar bahse konu olan dönemde ülke geneline ait bir sağlık ortalamasından yoksun olsak da Siirt'in 1927 nüfus sayımına göre sakatlık durumunu gösteren tabloda toplamda 1817 kişinin çeşitli maluliyetlerden mustarip olduğu anlaşılmaktadır. Nüfusun geneline göre ciddi bir oran olduğu görülen sakat nüfus, şehrin ekonomisine bir katkı sunamadığı gibi bakıma muhtaç bir halde olduğundan çalışan nüfus için ayrıca bir yük durumundadır. Yaygın olan sakatlıklara bakıldığında ise 433 kör, 96 sağır, 164 topal, 60 çolak ve kambur sayısının da 13 olduğu görülmektedir. İlk bakışta “kör” kategorisini teşkil eden nüfusun fazlalığı dikkat çekmektedir.

Cumhuriyet İdaresine Geçiş Sürecinde Siirt'te Demografik Göstergeler

Sakat nüfusun erkek ve kız şeklinde ayrıldığı bölüme bakıldığında hemen hemen aynı oran göze çarpmaktadır.

Tablo 13: Siirt Geneline Ait Okur-yazar Nüfusun Dağılımı

İLÇE			OKURYAZARLIK DURUMU	
			OKUMA-YAZMA BİLEN	OKUMA-YAZMA BİLMEYEN
SİİRT	MERKEZ	ERKEK	942	8,157
		KIZ	128	5,872
	KÖYLER	ERKEK	128	4,672
		KIZ	7	5,153
	TOPLAM	ERKEK	1,070	12,820
		KIZ	135	11,025
BEŞİRİ		ERKEK	85	6,125
ERUH		KIZ	1	6,813
		ERKEK	126	6,542
GARZAN		KIZ	-	8,242
		ERKEK	1,772	5,047
PERVARİ		KIZ	4	7,330
		ERKEK	72	2,823
SASUN		KIZ	3	4,243
		ERKEK	66	4,054
ŞIRNAK		KIZ	3	5,111
		ERKEK	78	5,142
ŞİRVAN		KIZ	3	5,343
		ERKEK	87	4,562
TOPLAM		KIZ	3	4,815
		ERKEK	3,356	47,124
GENEL TOPLAM			152	51,928
			3,508	99,052

Kaynak: *TCBİUM 28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri Fasikül I*, s. XLIV.

Kemalist Cumhuriyet'in radikal devrimlerinden biri olan alfabe değişikliğinin bir yıl öncesine tekabül eden 1927 nüfus sayımını uygulayan memurların sayım esnasında insanlara yönelttiği sorulardan biri de okuma-yazma bilip bilmedikleriydi. Daha önce de ifade edildiği gibi, Osmanlı'dan devralınan nüfusun niteliği son derece düşüktür. Entelektüel anlamda düşünüldüğündeyse Siirt özelinde nüfusun yalnızca %3,4'ünün okur-yazar olması Türkiye ortalamasının çok altında bir veriyi işaret eder. Kızlarda ise bu rakam %0,1 oranına tekabül eder. Bu durumun ortaya çıkmasında şüphesiz en büyük etken okullaşma oranının bölgedeki düşüklüğü, öğretmen sayısındaki dramatik tablo ve kız çocuklarının okullaşma oranında geleneksel

alışkanlıkların yarattığı düşüklüktür. Örnek vermek gerekirse, erkeklerin 1,772'sinin okur-yazar olduğu Garzan'da kızların yalnızca 4'ü okum yazma bilmektedir. Benzer tablonun diğer ilçeler için de geçerli olduğunu gösteren tabloya göre okur-yazar nüfusun yarısından fazlası şehir merkezinde ikamet etmektedir. Tüm yurttaki olduğu gibi harf inkılabından sonra Siirt'te de kurulan Millet Mektepleri ve Halkevi sayesinde okuryazar oranı hızla artmıştır. 1927 Nüfus sayımına göre Türkiye'nin okur-yazar nüfusunun genel nüfusa oranı %10.6 iken Siirt'te bu oranın %3,4 olması dramatik bir tabloyu işaret etmektedir. Kapitalist toplumun olmazsa olmaz koşullarından biri olan okur-yazarlık mevzuu Osmanlı'dan devralınan nüfusun en büyük eksikliğini oluşturmaktaydı. Türkiye'de o tarihte yaygın olan görüş ve eğilimlerin kalkınmayı güçleştiren bir nitelik arz ettiği söylenebilir. Bunun yanı sıra kırsal nüfusa hâkim olan kadercilik, tevekkül, kanaatkârlık gibi hususiyetler de okur-yazar nüfusun oranındaki düşüklüğün bir diğer nedenini oluşturmaktadır.⁵⁹

Tablo 14: Siirt'te Konuşulan Diller

DİLLER

İLÇE	CİNSİYET	DİLLER														
		Türkçe	Rumca	Ermenice	Fransızca	İtalyanca	İngilizce	Arapça	Aceince	Yahudice	Çerkezce	Kürtçe	Tatarca	Amavutça	Bulgarca	Sair ve Meçhul
MERKEZ	Erkek	3,112	-	-	-	-	-	5,145	-	-	4	835	-	-	-	3
	Kız	509	-	-	-	-	-	5,353	-	-	-	138	-	-	-	-
KÖYLER	Erkek	14	-	-	-	-	-	2,076	-	-	-	2,705	-	-	-	5
	Kız	28	-	-	-	-	-	2,117	-	-	-	3,015	-	-	-	-
TOPLAM	Erkek	3,126	-	-	-	-	-	7,221	-	-	4	3,540	-	-	-	8
	Kız	537	-	-	-	-	-	7,470	-	-	-	3,153	-	-	-	-
BEŞİRİ	Erkek	206	-	30	-	-	-	51	-	-	-	5,922	-	-	-	1
	Kız	34	-	37	-	-	-	37	-	-	-	6,706	-	-	-	-
ERUH	Erkek	164	-	-	-	-	-	71	-	-	-	6,433	-	-	-	-
	Kız	152	-	-	-	-	-	72	-	-	-	8,018	-	-	-	-
GARZAN	Erkek	521	-	-	-	-	-	366	-	-	3	5,929	-	-	-	-
	Kız	64	-	-	-	-	-	370	-	-	-	6,810	-	-	-	90
PERVARİ	Erkek	53	-	-	-	-	-	74	-	-	-	2,740	-	-	-	28
	Kız	27	-	-	-	-	-	90	-	-	-	3,114	-	-	-	21
SASUN	Erkek	179	1	98	-	-	-	1,783	-	-	-	2,059	-	-	-	-
	Kız	59	-	100	2	-	-	2,432	-	-	-	2,498	-	-	-	23
ŞINAK	Erkek	352	-	-	-	-	-	51	-	-	-	4,625	-	-	-	192
	Kız	23	-	-	-	-	-	24	-	-	-	5,123	-	-	-	176
ŞİRVAN	Erkek	64	-	-	-	-	-	45	-	-	-	4,540	-	-	-	-

⁵⁹ Ömer Celal Sarç, "50 Yıllık Cumhuriyet Döneminde Ekonomik ve Sosyal Bünyedeki Başlıca Değişmeler", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, C.30, No.1-4, (Ocak, 1970), s.2

Cumhuriyet İdaresine Geçiş Sürecinde Siirt'te Demografik Göstergeler

TOPLAM	Kız	45	-	-	-	-	21	-	-	-	4,732	-	-	-	-
	Erkek	4,665	1	128	-	-	9,662	-	-	7	35,788	-	-	-	229
	Kız	941	-	137	2	-	10,516	-	-	-	40,174	-	-	-	310
GENEL TOPLAM		5,606	1	265	2	-	20,178	-	-	7	75,962	-	-	-	539

Kaynak: *TCBİUM 28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri Fasikül I*, s.245.

Cumhuriyet'in ilk modern nüfus sayımında vatandaşlara sorular sorulardan biri de ana dilleri ile ilgili olmuştur. İmparatorluk mirasından ileri gelen bir etnik ve dini ve dilsel çeşitliliğin en önemli örneklerinden birini oluşturan Siirt'te Türkçe, Arapça, Kürtçe ve Ermenice bahse konu olan dönemde yaygın bir şekilde konuşuluyordu. Belirtmek gerekir ki 1927 yılında uygulanan bu nüfus sayımında vatandaşlar herhangi bir baskı altında kalmadan ana dillerini ifade etmekten çekinmemişlerdir. 1930'lu yıllarda başlatılan "Vatandaş Türkçe Konuş!" kampanyalarının henüz başlamadığı bir dönemde uygulanan 1927 nüfus sayımı Siirt özelinde var olan dilsel çeşitliliği de açığa çıkarmaktadır.⁶⁰ Tabloya göre bir değerlendirme yapmak gerekirse, vatandaşların 75,962'si anadilinin Kürtçe, 20, 178'i Arapça, 5,606'sı ise Türkçe olduğunu beyan etmiştir. Siirt coğrafyasının etnolojik yapısı hesaba katıldığında buna paralel bir şekilde var olan dilsel çeşitlilik tabloya yansımıştır. Ancak bu nüfus sayımının sonuçlarında bir ölçüde hata payının olduğu da bir sonraki tablodaki bilgilerle mukayese yapıldığında anlaşılmaktadır. Zira Siirt'te kendini Ermeni olarak ifade eden 1500 civarında vatandaş olmasına karşın anadilini Ermenice olarak beyan edenlerin sayısının 265 olması tablodaki bilgilerde hata payı olabileceğini akla getirmektedir. Tabloya göre ayrıca Çerkezce konuşan 7, Fransızca konuşan 2 ve Rumca konuşan 1 kişinin ilginçtir. Öte yandan şehir merkezinde anadilin Arapça olarak beyan eden 14.691 kişi, şehir merkezinin toplam nüfusuna yakın bir rakama denk gelmektedir. İlçeler bazında değerlendirildiğinde ise Arapçanın en fazla konuşulduğu ilçe Sasun'dur. 4215 kişinin anadili Arapça olarak beyan ettiği ilçe aynı zamanda en fazla Ermeni nüfusu barındıran ilçe özelliğini taşımaktadır. Bununla birlikte Sasun da dâhil olmak üzere bütün ilçelerde en fazla konuşula dil Kürtçedir.

⁶⁰ "Vatandaş Türkçe Konuş" kampanyasının yerel gazetelerdeki yansımaları için bkz. *Siirt*, 21 Ağustos 1937; "Öz ve Asil Türkçemiz", *Siirt*, 18 Eylül 1937; "Vatandaş, Türkçe Konuşmağı Ahlak Edin!", *Siirt*, 15 İkinci Kanun 1938.

Tablo 15: Siirt Genelinde Nüfusun Dinlere Göre Ayrılması
DİNLER

İL-ÇELE	CİNSİYET	DİNLER								Dinsiz veya Meçhu 1
		İslam	Katolik	Protestan	Ortodoks	Ermeni	Hıristiyan	Musevi	Sair Dinler	
Şehir	Erkek	9,085	-	-	-	2	5	-	7	-
	Kız	5,995	-	1	-	2	1	-	1	-
Köyler	Erkek	4,774	2	-	-	-	11	-	13	-
	Kız	5,143	-	-	-	-	-	-	17	-
Siirt Beşiri	Erkek	13,859	2	-	-	2	16	-	20	-
	Kız	11,138	-	1	-	2	1	-	18	-
ERUH	Erkek	5,138	-	-	-	674	1	-	100	-
	Kız	5,671	-	-	-	626	-	-	112	-
GARZAN	Erkek	6,666	-	-	-	-	-	-	2	-
	Kız	8,226	-	-	-	-	-	-	16	-
PERVARI	Erkek	6,481	-	-	1	21	2	-	341	-
	Kız	6,926	-	-	-	34	-	-	373	1
SASUN	Erkek	2,865	-	-	-	-	-	-	30	-
	Kız	3,213	2	-	5	-	-	-	32	-
ŞINAK	Erkek	3,989	14	23	-	33	57	-	-	4
	Kız	4,970	62	17	-	59	6	-	-	-
ŞİRVAN	Erkek	4,924	38	-	-	30	-	-	228	-
	Kız	5,050	49	-	-	32	1	-	244	-
TOPLAM	Erkek	4,649	-	-	-	-	-	-	-	-
	Kız	4,818	-	-	-	-	-	-	-	-
GENEL TOPLAM	Erkek	48,571	54	23	1	760	76	-	991	4
	Kız	50,045	113	18	5	825	8	-	1,095	1
		93,586	167	41	6	1,585	84	-	2,036	5

Kaynak: *TCBİUM 28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri Fasikül I*, s.223.

1927 nüfus sayımında nüfusun dinsel aidiyetlerinin ölçülmesiyle Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki dinsel çeşitlilik belirgin bir şekilde açığa çıkmıştır. Ulus devlet formatına aykırı bir durum yaratan bu gerçeklik, Osmanlı mirasının sınırlı ölçülerdeki görünürlüğüne ifade etmektedir. Siirt özelinde bakıldığında, dil ve etnik aidiyetleri gösteren tablolara paralel bir şekilde, dinsel çeşitliliğin de son derece belirgin olduğu görülmektedir. Tabloda açıkça görülmektedir ki din, mezhep ve etnisite gibi alt kimlikler aynı tabloda gösterilip birbirine seçenek olarak sunulmuştur. Tabloda görüldüğü gibi, Siirt genelindeki nüfusun %91'ini Müslümanlar oluşturmakta, ayrıca sayısı 1.585 olan Ermenilerin genel nüfusa oranı %1,5'tir. Ermenilerin yoğun olarak

yaşadığı ilçe Beşiri'dir. 674 erkek ve 624 kadın Ermeni vatandaşın yaşadığı Beşiri ilçesi kozmopolit bir nüfusu barındırmıştır. Tablonun sunduğu son derece ilginç verilerden biri de sair dinler kategorisi altında gösterilen 2.036 kişiden oluşan topluluktur. Nüfusun yaklaşık olarak %2'sini oluşturan bu grubu tahminen çeşitli arkaik dinlere mensup insanlar oluşturmaktadır. 1927 nüfus sayımında nüfusun tabiiyet açısından inkısamına bakıldığında da Siirt nüfusunun tamamının Türkiye doğumlu bulgusundan hareketle, söz konusu etnik çeşitliliğin köklerinin oldukça eski bir ortak geçmişe dayandığı söylenebilir.

SONUÇ

Modern devlet teşkilatlarının hüküm sürdükleri sınırlarda yaşayan insanları kayıt altına alma isteği tarih boyunca gözlenen bir husus olmakla birlikte, dönemsel olarak bu uygulamayla elde edilmek istenen hedefler değişim göstermiştir. İmparatorlukların bu uygulama ile vergi, asker ve tarımsal arazilerin tespit edilmesi gibi devleti önceleyen amaçlar güttükleri bilinirken 20. y.y.'dan itibaren örgütlenen ulus-devletler ise barındırdıkları insan sermayesine sunacakları kamu hizmetinin etkin ve daha verimli bir şekilde planlanabilmesi amacıyla nüfus sayımlarına önem vermişlerdir. XIX. y.y.'da siyasal çözülme sürecini yıkıcı bir şekilde yaşayan Osmanlı Devleti de yüzyılın başlarından itibaren nüfus sayımlarına yönelmiştir. Vergi kayıtları, asker ve esnaf sayılarının belirlenebilmesi amacıyla zaman zaman yapılan nüfus sayımlarıyla Osmanlı coğrafyasında yaşayan nüfusun özellikleri kısmen belirlenebilmiştir. Hıristiyan dünyasında olduğu gibi nüfusun doğum, ölüm ve vaftiz gibi kayıtlarının olmayışı Osmanlı nüfus bilgilerinin eksikliklerle malul olmasına yol açmıştır. Sınırların oldukça geniş bir alana yayılması, idari eksiklikler ve nüfus sayım tekniklerinin gelişmemiş olması gibi nedenlerle Osmanlı nüfus sayımlarının somut sonuçlar elde edilmesi noktasında arzu edilen yeterlilikte olmadığı anlaşılmaktadır. İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde ise modern Türkiye'nin kurucuları sahip oldukları insan sermayesinin nitelik açısından değerini ölçmek maksadıyla 1926 yılında İstatistik Umum Müdürlüğünü kurarak Camille Jacquart'ı Türkiye'ye davet etmişlerdir. Osmanlı'dan devralınan nüfusun eğitimsel donanım ve sağlık açısından sağlamlık gibi konularda son derece sorunlu oluşu Cumhuriyet idarecilerinin karşı karşıya oldukları en önemli sorundu. Bu anlamda nüfus sorunu genç Cumhuriyet'in ulusal bir sorun mahiyetindeydi. Cumhuriyet'in erken

dönemlerinde nüfusu arttırmaya yönelik pro-natalist politikalarla kanuni düzenlemelere gidilmesi, intihar vakalarının önlenmesi, okur-yazar oranının yükseltilmesi gibi politikalar dönemin idarecilerinin en çok enerji harcadıkları meselelerdi.

Osmanlı Devleti'nin taşra yönetim sistemi içinde uzun yıllar boyunca Diyarbakır ve Bitlis vilayetlerine bağlı bir sancak olarak varlığını sürdüren Siirt, Cumhuriyet idaresine geçilmesiyle birlikte kısa süre içerisinde modernite yönünde bir atılım yapması mümkün değildi. Her şeyden önce, su, eğitim, yol ve alt yapı gibi kamu hizmetlerinin yetersiz oluşuna bir de toplumsal ilişkilerdeki geleneksel yapının katılığı eklenince ulus-devlet formunun Siirt özelinde yerleşemediği görülmektedir. Cumhuriyet idarecileri, bu anlamda geleceğe yönelik politika üretme noktasında projeksiyonlar geliştirmek için 1927 yılında ilk nüfus sayımını uygulamışlardır. Ülke nüfusunun çeşitli yönlerden kayıt altına alındığı bu nüfus sayımına göre Siirt'in de sahip olduğu nüfusun özellikleri ortaya çıkmıştır. Osmanlı'nın son dönemi ile Cumhuriyet'in ilk yıllarında Siirt nüfusunun genel özelliklerine bakıldığında nüfusun miktarı açısından belirgin bir fark görülmemekle birlikte Cumhuriyet öncesi dönemde nüfusun ayrıntılı özelliklerine ilişkin verilerden yoksun olduğumuz için tam bir karşılaştırma yapma imkânı da o ölçüde zorlaşmaktadır.

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, homojenlikten uzak bir nüfus barındıran Siirt'in aynı zamanda eğitim kalitesi açısından da oldukça yetersiz bir durumda olduğu anlaşılmış, bunun yanında nüfusun yaklaşık olarak %2'sinin engelli kategorisinde olduğu Siirt'te çok ciddi sağlık önlemlerinin alınması gerektiği görülmüştür. Siirt genelinde görev yapan çok sayıda askeri personelin varlığı, incelenen dönemde bölgede hüküm süren genel asayişsizlikle açıklanabilir. Öte yandan, tablolar incelendiğinde Cumhuriyetin ilk yıllarında Siirt'te nüfusun büyük bir kısmını gençlerin oluşturduğu görülmektedir. Günümüzde de gözlenebilen yüksek doğurganlık oranının erken Cumhuriyet döneminde de bu yönde eğilim göstermiş olması bu konudaki devamlılığa işaret etmektedir. Genel itibariyle Siirt 'in Cumhuriyetin ilk yıllarında barındırdığı nüfusun özellikleri ülke ortalamasına belirgin bir uygunluk göstermekte olup ülke yöneticilerinin çok yoğun kalkınma programlarını hayata geçirmelerini gerekli kılan bir görünüm arz etmiştir. Son olarak belirtmek gerekir ki Türkiye taşrasının uzak bir yerleşim birimi olan Siirt'in nüfusu göz önünde bulundurulduğunda, Cumhuriyet'in kurucu kadrolarının karşı karşıya kalmış oldukları nüfus sorunu, esaslı önlemler almalarını gerektirmiştir. Uzun süren

savaşlar sonrasında boş kalan Anadolu topraklarındaki nüfusun arttırılması ve nüfusun modern bir toplumu oluşturacak niteliklere kavuşması Cumhuriyet yönetimini acil önlemlere sevk etmiştir.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Kayıtları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, Y. A. RES, 10/25, (R) 18 Ma 1297, (30 Mart 1881).

BOA, DH. ŞFR, 116/56, (R) 13 Ni 1299, (25 Nisan 1883);

BOA, DH. ŞFR, 118/86, (R) 03 E 1299, (15 Eylül 1883).

2. Resmi Yayınlar

Abdullmuttalib (Dâhiliyle Vekâleti Nüfus Müdür-i Umumisi), *Medeni Devletlerde ve Türkiye'de Tahriri Nüfus İcrası, Ahval-i Medeniye Sicilatı ve Nüfus Defterleri Tanzimi Hakkındaki Usul ve Kavaidi Havi Rapor*, Ankara Devlet Matbaası, 1341.

BİUM, 28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri Fasikül III)Usuller Kanun ve Talimatnameler, Neticelerin Tahlili, Başvekâlet Müdevvenat Matbaası, Ankara, 1929.

Düstur 7, 3. Tertip, Kanun No: 893.

Salname-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye, Darü't-Tıbaat'ül Amire, İstanbul, 1264/1848.

Salname-i Vilayet-i Bitlis, Bitlis Vilayet Matbaası, Bitlis, 1310/1892.

Salname-i Vilayet-i Diyarbakir, Diyarbakir Vilayet Matbaası, Diyarbakır, 1286/1869.

Salname-i Vilayet-i Diyarbakir, Diyarbakir Vilayet Matbaası, Diyarbakır, 1287/1870.

Salname-i Vilayet-i Diyarbakir, Diyarbakir Vilayet Matbaası, Diyarbakır, 1288/1871.

Takvim-i Vekayi, (H) 05 Muharrem 1264, (13 Aralık 1847).

TCBİUM, Nüfus Sayımları 1927-1950, İstatistik Özetleri, No:8, Ankara, 1953.

TÜİK, İstatistik Göstergeler, 1923-2011, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara, 2012.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, 1926-1927, Matbuat-ı Müdiriyet-i Umumiye. İstanbul.

3. Süreli Yayınlar

Gürbüz Türk Çocuğu

İçtihad

İstanbul Şehremaneti Mecmuası

Kadro

Mihrab

Siirt

Takvim-i Vekayi

Türk Hava Mecmuası

Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası

4. Telif Eserler

“Siirt”, *Yurt Ansiklopedisi* C. 9, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1981.

AĞAOĞLU, Ahmet, “Tahrir-i Nüfus, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, S.37, 3 Eylül 1927.

AHMAD Feroz, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2009, s.95.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, C. 4, Fey Vakfı Yayınları, İstanbul 1990.

ASLAN, Barış, “*Tek Parti Döneminde Siirt (1923-1950)*” Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Siirt 2017.

ATALAY, Ömer, *Siirt Tarihi*, CHP Siirt Halkevi Yayınları, Çeltut Matbaası, İstanbul 1946.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, “Çok Nüfuslu Anadolu”, *Kadro*, S.5, 1932, s.34.

AYDINLI, Halil İbrahim -Salih Çiftçi, “*Türkiye’de Kır-Kent Kavramlarının Değişen Niteliği ve Mevzuatın Sürece Etkisi*”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, S.54,C.14, (2015), ss.192-200.

BEG, Muhammed Emin Zeki, *Kürtler ve Kürdistan Tarihi*, Çev. Vahdettin İnce, Mehmet Dağ, Reşat Adak Şükrü Aslan, Nübihar Yayınları, 9. Baskı, İstanbul 2015.

Cumhuriyet İdaresine Geçiş Sürecinde Siirt'te Demografik Göstergeler

Besim Ömer Paşa, “Birbirimizi Aldatmayalım”, *Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası*, S.50, 17 Ekim 1925.

COX, Mary Elisabeth “War, Blockades and Hunger: Nutritional Deprivation of German Children 1914-1924”, *Oxford Economic and Social History Working Papers*, University of Oxford, 2013, ss.1-30.

ÇAKMAK, Fevzi, “Cumhuriyet’in İlk yıllarında Nüfusu Kayıt Altına Almaya Yönelik Girişimler”, *ÇTTAD*, C. 8, S.18-19, (Bahar-Güz 2009), ss.89-115.

ÇAVDAR, Tevfik, *Milli Mücadeleye Başlarken Sayılarla Durum ve Genel Görünüm I-II*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2001.

DARKOT, Besim, “Siird” *İslam Ansiklopedisi*, C. 10, MEB Yayınları, İstanbul 1997.

Doktor Muhib Nurettin, “Nüfus Meselesi ve Meyvesiz Yuvalar”, *İçtihad*, S.250, 15 Nisan 1928.

Doktor Müderris Kadri Raşit, “İslam’da Nüfus ve Çocuk”, *Mihrab*, S.1, 15 Kasım 1923.

ELDEM, Vedat, *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomisi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994.

GÜNDÜZ, Aka, “Tahrir-i Nüfus Günü Hayatımızın Şen Bir Sahifesi Olmalı”, *Türk Hava Mecmuası*, S.32, 15 Eylül 1937.

GÜNEŞ, Mehmet, Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları ve Bu Sayımları İçeren Kayıtların Tahlili, *Gazi Akademik Barış Dergisi*, C. 8, S. 15, ss.269-298.

HAN, Şeref, *Şerefname Kürt Tarihi*, çev. Mehmet Emin Bozarslan, Yöntem Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1975.

JAKAR, Kamil, “Umumi Nüfus Tahriri ve Çocuklar”, *Gürbüz Türk Çocuğu*, C.2, S.13, Teşrinievvel 1927.

KARPAT, Kemal H., *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, çev. Bahar Tırnakçı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003.

KILIÇ, Orhan, “Yurtluk-Ocaklık ve Hükümet Sancaklar Üzerine Bazı Tespitler”, *OTAM*, S. 10, Ankara 1999.

KODAL, Tahir, *Denizli Nüfus Tarihi 1923-2013*, Denizli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.

KOLOĞLU, Orhan, *Cumhuriyet’in İlk On Beş Yılı (1923-1938)*, Boyut Kitapları, İstanbul, 2002.

KÖYLÜ, Zafer -Sadet Altay, “*Health Propaganda During The Atatürk Period (1923-1938)*”, *Contextual Approaches in Sociology*, (Edt.) Adela Elena Popa vd. (t.y.), ss.13-20.

MUTLU, Cengiz, “Milli Mücadele’de Türkiye’de Azalan Nüfus ve İzdivaç Meselesi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XXIX, (Mart 2013), ss.170-205.

PAMUK, Şevket, *Türkiye Nüfusunun 2000 Yıllık Kısa Tarihi*, <https://sarkac.org/2017/05/turkiye-nufusu-sevket-pamuk/> ERT: 02.05.2018.

PERK, Kadri *Cenup Doğu Anadolu’nun Eski Zamanları*, İnkılap Kitapevi, İstanbul 1943.

SAKİN, Serdar-Cengiz Kartın, “İngiliz Seyyahlar Maunsell, Harris ve Sykes’in Gözlemlerinde İran, Irak ve Türkiye”, *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 11, Nisan 2014, ss.305-328.

SARÇ, Ömer Celal, “50 Yıllık Cumhuriyet Döneminde Ekonomik ve Sosyal Bünyedeki Başlıca Değişmeler”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, C.30, No.1-4, (Ocak,1970), ss.1-26.

SEÇKİN, Bekir Sami, *Başlangıçtan Günümüze Siirt Tarihi*, İstanbul Siirtliler Derneği, İstanbul 2003.

SEMİZ, Yaşar, “1923-1950 Döneminde Türkiye’de Nüfusu Arttırma Gayretleri ve Mecburi Evlendirme Kanunu (Bekârlık Vergisi)”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.27, (20109, ss.423-469.

SERTEL, Savaş, “Türkiye Cumhuriyeti’nin İlk Genel Nüfus Sayımına Göre Dersim Bölgesinde Demografik Yapı”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.24, S.1, (2014), ss.269-282.

SHORTER, Frederic C., “The Population of Turkey after the War of Independence”, *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 17, No.4, (Nov., 1985), ss.417-441.

ŞAŞMAZ, Musa, *Türkiye’nin İdari Taksimatı (1920-2013)*, C. XIII, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.

TAEUBER, Irene B., “Population and Modernization in Turkey”, *Population Index*, Vol. 24, No.2, (Apr., 1958), ss.101-122.

TAZEGÜL, Murat, *Modernleşme Sürecinde Türkiye*, Babil Yayınları, İstanbul, 2005.

TOPRAK, Zafer, “Sayısallaşma ya da Cumhuriyet’in Rasyonelleşmesi”, *Uluslararası Atatürk ve Çağdaş Toplum Sempozyumu*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2002, ss.244-259.

Cumhuriyet İdaresine Geçiş Sürecinde Siirt'te Demografik Göstergeler

TOROS, Aykut, “Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye Nüfusu: Dünü, Bugünü, Yarını”, *Cumhuriyet Ansiklopedisi I*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1998.

TURAN, Abdulkadir, *Fetihler, Hareketler ve Şahsiyetler Açısından Kürtler*, 1. Baskı, İstanbul Matbaacılık, İstanbul 2016.

ÜLKE, Cemal, *Kürdistan Eyaletinin İdari Yapısı (1847-1867)*, Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Mardin 2014.

ÜNER, Mehmet Emin, “Osmanlı Yönetiminin İlk Yıllarında Diyarbakır Eyaleti'nin İdari Yapılanmasında Siird Sancağı”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 191, Nisan 2011, ss.53-64.

YILDIZ, Mehmet Zeydin- Hüseyin Saraçoğlu, “19. Yüzyıldan Günümüze Siirt İlinin İdari ve Demografik Yapısında Meydana Gelen Değişimler”, *Uluslararası Siirt Sempozyumu Bildirileri, Şarkiyat Araştırmaları Derneği*, İzmir 2007, ss.620-640.

YILMAZ, Edip, *Siirt Tarihi (Başlangıçtan Osmanlı'ya kadar)*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Van 1994, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

YILMAZÇELİK, İbrahim, “XVIII. Yüzyıl ile XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır Eyaletinin İdari Yapısı ve İdari Teşkilatlanması”, *AÜDTCFD*, C. 18, S, 29, Ankara 1996, ss.217-232.

